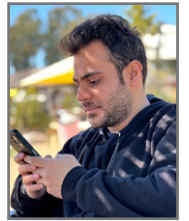

نقدی بر «سفرنامه عراق عجم» به کارگردانی

محمد طالبی

سفر بهانه است!

محمدعرفان صدیقیان

نقد فیلم

کارگردانی محمد طالبی روایتگر سفر ناصرالدین شاه به عراق عجم یا همان سرزمین مرکزی ایران در عصر قاجاریه است. مستندی که در آن لحن گزارش گونه اثر با استفاده از منابع دست اول و کمتر دیده شده، صورتی قصه محور پیدا کرده است. نقطه مرکزی

تازه‌ترین ساخته طالبی حول محور سفر ناصرالدین شاه شکل گرفته اما فیلمساز تنها به همین موضوع اکتفا نکرده و دامنه روایت بکر خود را تا مسائل اجتماعی، سیاسی و اقتصادی آن دوران گسترش داده است. منابع آرشیوی و عکس‌های به جامانده از دوران ناصری اساس قصه‌گویی در «سفرنامه عراق عجم» را تشکیل می‌دهد و فیلمساز کوشیده است تا با استفاده از نریشن، بعد روایی اثر را تقویت کند. همچنین استفاده از موسیقی غربی در فصل‌هایی از فیلم که دارای تضاد اساسی با دوران تاریخی مذکور است، شیوه‌ای خلاقانه به حساب می‌آید و فضای دلنشین و گیرا به فیلم بخشیده است.

طالبی تلاش کرده تا در مستند خود به صورتی جامع و در عین حال موجز روایتگر یک مقطع تاریخی حساس از کشور باشد، دورانی که نابسامانی اقتصادی زندگی بسیاری از مردم را با اختلال مواجه کرده بود اما شاه قاجار با تدارکی چشم‌گیر عازم منطقه‌ای در سرزمین مرکزی کشور می‌شود. فیلمساز در خلال روایت جذاب خود، نقیبه به شخصیت ناصرالدین شاه قاجار زده و نکات بسیاری از ابعاد پنهان و نقاط نادیده از شخصیت درونی او را آشکار می‌کند.

از دیگر نکات کنجکاوی برانگیز فیلم، نوع استفاده از عکس‌ها است که از یک سو با به کار گرفتن ویژگی‌های داستان‌گو در حضور موسیقی و نریشن بعد روایی آن تقویت شده است و از سویی دیگر در معرض تماشا قرار نگرفتن بسیاری از این تصاویر باعث شده تا ارائه آن‌ها در قالب این فیلم برای مخاطبان تازه‌گی داشته باشد.

عموما مستندهای گزارش محور که تنها بر منابع آرشیوی تکیه دارند، از ساز و کار و ساختاری مشابه یکدیگر برخوردارند و امکان چندانی برای بروز خلاقیت در مسیر اجرا در اختیار فیلمساز قرار نمی‌دهند. به همین دلیل بکر بودن ایده و سوژه اولیه در چنین فیلم‌هایی نقطه محرک اشتیاق بیننده در دنبال کردن سیر روایت به شمار می‌رود. «سفرنامه عراق عجم» عنوان کتابی به همین نام نوشته ناصرالدین شاه قاجار است و شاید در نگاه اول حاوی نکات تازه‌تری نباشد، اما طالبی موفق شده تا با گره زدن سرفصل‌های این کتاب با اسناد و منابع تاریخی دیگر، صداقت گفته‌های ناصرالدین شاه را به چالش بکشد و از طرفی دیگر شمای کلی از شرایط زیست مردم ایران در آن دوران ارائه کند.

شاید اگر فیلمساز رویکرد دیگری را در پیش می‌گرفت و بخشی از بار درام را سکانس‌های بازسازی شده بر دوش می‌کشید، صورت کلی اثر از حالت یکنواخت خود خارج شده و بعد قصه‌گویی اثر به نحوی مطلوب تقویت می‌شد. اما با توجه به ملاحظاتی نظیر افزایش هزینه‌های تولید، اجرائی کردن چنین ایده‌ای بیش از اندازه جباه طلبانه به نظر می‌رسید و طالبی تلاش کرده تا به گونه‌ای دیگر بعد خلاقانه اثر را تقویت کند.

در نهایت می‌توان «سفرنامه عراق عجم» را اثری متوسط به لحاظ اجرایی در نظر گرفت، فیلمی که روش تحقیق و ارزش‌های پژوهشی آن از جمله نقاط قوت آن به شمار می‌رود و می‌تواند در این بخش از شناس‌های دریافت جایزه از هجدهمین جشنواره بین‌المللی سینما حقیقت باشد.

گفت‌وگوی صبا با ابراهیم سعیدی کارگردان تدوینگر و عکاس پیشکسوت:

فیلم‌های مستند با گذر زمان ارزش بیشتری پیدا می‌کنند

مهدی مالکی گفت و گو

ابراهیم سعیدی کارگردان، تدوینگر و عکاس پیشکسوت فارغ‌التحصیل دانشکده سینما تئاتر دانشگاه هنر تهران است و آثار وی در جشنواره‌های معتبر ملی و بین‌المللی مورد توجه قرار گرفته و جوایز متعددی را کسب کرده است. به پاس تلاش وی در عرصه فیلمسازی مستند نام او در لیست کسانی قرار گرفته تا در سینما حقیقت ۱۸م از او تجلیل شود. به همین بهانه خبرنگار صبا با وی گفت‌وگوی انجام داده که در ادامه می‌خوانید.

ابراهیم سعیدی کارگردان فیلم‌های مستند و داستانی درباره فعالیت خود در عرصه فیلمسازی مستند گفت: در این چند دهه اخیر که مشغول ساخت فیلم‌های داستانی بودم، اهمیت فیلم مستند برای من نه تنها کم نشده بلکه بیشتر هم شده است. تعدادی از مستندهای من در کردستان عراق فیلمبرداری شد و ثبت اتفاقات آن برهه از زمان به من ثابت کرد که تصویربرداری از وقایع، حتی بدون در نظر گرفتن ساختار هنری و سینمایی از چنان ارزشی برخوردار است که می‌تواند در تاریخ ماندگار شده و در آینده برای مستندی با ساختار درست مورد استفاده قرار گیرد به همین علت مستندسازی همواره برای من ارزش داشته است و حتی با فضای مستند بیشتر از فیلم داستانی راحت بودم.

وی تصریح کرد: فیلمساز با وجود انرژی، وقت و هزینه فراوانی که برای ساخت فیلم مستند صرف می‌کند در نهایت مخاطبان خیلی کمی دارد مگر مخاطبان خاص که اندیشه، فکر و محتوا برایشان اولویت است و فیلم‌های داستانی در جذب مخاطب موفق‌تر بوده است اما به لحاظ اهمیت موضوعی قطعا فیلم‌های مستند اهمیت بیشتری دارند به طوری که هر چقدر زمان بر آن حادث شود تصاویر مستند ارزش

بیشتری پیدا می‌کنند بر عکس برخی از فیلم‌های داستانی که مقید به زمان خاصی است و تاریخ مصرف دارند. البته در طول تاریخ، فیلم‌های داستانی بسیاری نیز وجود داشته‌اند که زمان باعث فراموشی آنها از ذهن مخاطب نشده و ماندگار شده‌اند ولی آنچه موجب ماندگاری آثار مستند و داستانی می‌شود توجه به بخش زیبایی شناختی آنها است.

سعیدی تصریح کرد: در نظر من تلاشی که برای ساخت فیلم مستند صورت می‌گیرد از ماحصل آن ارزشمندتر است به عبارتی اهمیت فرایند ساخت فیلم مستند برای من با اهمیت‌تر است چون در طول ساخت مستند یک مکاشفه برای فیلمساز صورت می‌گیرد در حالی که در فیلم‌های داستانی مکاشفه باید در مرحله فیلمنامه‌نویسی رخ داده و تمام شود چون مرحله تولید زمان مکاشفه نیست و مرحله اجراست و فرصتی برای مکاشفه وجود ندارد چون انرژی لازم برای اجرا از دست می‌رود.

وی خاطر نشان کرد: با مراجعه به فیلم‌های مستند خیلی سریع می‌توان نسبت به جوامع شناخت پیدا کرد، بخش زیادی از فیلم‌های مستند گویایی جوامع هستند چون رسالت فیلم‌های مستند در هر برهه از زمان انعکاس جامعه آن دوره است و همین اتفاق برای سینمای مستند ایران نیز رخ داده است. میزان اثرگذاری مستندها در دوره‌های مختلف با توجه به شرایط جامع متفاوت است به عبارتی زمانی که شرایط برای ساخت فیلم‌های مستند فراهم باشد فیلمساز جسورانه‌تر موضوعات را بازتاب می‌دهد.

سعیدی تاکید کرد: گرچه در حال حاضر شرایط برای ساخت کارهای اجتماعی نسبت به دو دهه قبل سنگین‌تر است ولی همچنان مستندهای خوبی که بازتاب شرایط اجتماعی روز است، ساخته می‌شود. سینمای مستند هوشمندتر از سینمای داستانی

گفت‌وگوی صبا با زهرا شاهین فر کارگردان «ساعت بیولوژیک»

فیلم من به نوعی یک اتوبیوگرافی است

مریم عظیمی گفت و گو

«ساعت بیولوژیک» عنوان فیلم مستندی به کارگردانی زهرا شاهین فر است که در بخش نیمه‌بلند هجدهمین جشنواره سینماحقیقت حضور دارد. با وی درباره این اثر گفت‌وگویی داشته‌ایم.

ساخت مستند چگونه برای شما آغاز شده است؟

تحصیلات من تئاتر و ادبیات نمایشی است و کار حرفه‌ای من هم در زمینه تئاتر بوده اما آشنایی من با مستند از کارگاه‌های آموزشی مرکز گسترش به نام کارگاه‌های نوشتار گفتار شروع شد و در آنجا بود که من به این زمینه علاقه‌مند شدم. البته بعدها کار تبلیغاتی و سفارشی در زمینه فیلم انجام دادم ولی این اثر اولین کار حرفه‌ای من در زمینه فیلمسازی است.

«ساعت بیولوژیک» به چه موضوعی می‌پردازد و به کدام دسته از آثار مستند تعلق دارد؟

این اثر را می‌توان به نوعی یک اتوبیوگرافی نامید اما نه با آن تعریفی که راجع به اتوبیوگرافی هست. به این دلیل

که موضوع این مستند دغدغه خود من بود و این سوال که با نزدیک شدن سنم به اواخر دهه ۳۰ و در واقع ۴۰ سالگی آیا باید از این امکان باروریم استفاده کنم و بچه‌ای به دنیا بیآورم یا نه! بدین ترتیب این موضوع را به عنوان یک طرح ارائه دادم و کم‌کم که شروع به پرداخت آن کردم دیدم از آنجایی که دغدغه خودم است باید درون خود دنبال آن بگردم و خودم را به عنوان نماینده‌ای از تمام زنان در نظر بگیرم و از گذشته خودم شروع کنم تا حال و آینده‌ای که ممکن است در آن بچه وجود داشته باشد و یانه. همانگونه که از اسم فیلم مشخص است واژه ساعت بیولوژیک به زمان و دورانی در خانم‌ها اطلاق می‌شود که امکان بارداری دارند و بعد از آن دیگر این امکان را نخواهند داشت برخلاف مردان که این امکان برایشان بسیار طولانی مدت‌تر است. مادر این مسیر پیش‌رفتیم مستند از بچگی خودم شروع می‌شود اینکه خودم در چه شرایط، خانواده و دوره تاریخی به دنیا آمده‌ام و بعد به چند مسئله مهم پیرامون این قضیه می‌پردازیم از جمله موضوعات محیطی، شرایط روانی پدر و مادر و چالش‌هایی که بعد تولد کودک ایجاد می‌شود و در زمینه رشد، تربیت و مسائل اقتصادی اش نیز هست و همه این‌ها را یکی یکی بررسی می‌کنیم. در این مستند و با آدم‌های هم سن و سال خودم نیز راجع به این موضوع صحبت و مصاحبه کرده‌ام که در طول مستند نظرانشان را می‌شنویم.

آیا به وجه علمی ماجرا نیز پرداخته‌اید؟

بله ما یک متخصص زنان در فیلم داریم که مورد مصاحبه قرار گرفتند و در قسمت پژوهش نیز از بسیاری

اطلاعات‌شان استفاده شده است. زمانی که مستند در مرحله پژوهش بود من سعی کردم اکثر مقاله‌های مطرح دنیا در این زمینه را مطالعه کنم و خوب نکته‌هایی که باید اشاره می‌شد در زمینه آگاهی بخشی به زنان را در نظر گرفتم. متأسفانه در اطراف‌مان می‌بینیم که زنان متأسفانه برخلاف پیشرفت علم و دانش همچنان آگاهی زیادی ندارند و ما سعی کردیم این اثر را به عنوان یک هشدار و اشاره‌ای برای مشتاق کردن آدم‌ها برای مطالعه در این زمینه ارائه دهیم.

کل پروسه مطالعاتی مصاحبه‌ها و پژوهش تا

تمام تولید فیلم چقدر طول کشید؟

از زمانی که من طرح را شروع کردم پس از پژوهش فیلمنامه و چالش‌های تولید حدود دو سال طول کشید. آیا در زمینه تولید چالش‌هایی داشتید و اینکه مرکز گسترش در زمینه تهیه همکار کرده است؟ این اثر در واقع تهیه شده در خود مرکز گسترش است و طرحی که ما به مرکز دادیم مورد قبول قرار گرفت و مرحله به مرحله با آنها پیش‌رفتیم و در واقع هزینه ساخت آن با مرکز و تحت نظارت خود مرکز بوده است.

